

CHLAPEC Z BLOKU 66

Limor Regev

הילד מבלוק 66

Copyright © 2021 Limor Regev

České vydání © Bourdon, 2023

Překlad © Asya Meytuv

Návrh obálky © eBookPro

ISBN: 978-80-7611-119-6

*Tuto knihu věnuji památce své milované rodiny:
svému otci, Hermanu Cvimu ben Meirovi ha-Kohenovi Kesslerovi
své matce, Paule Perl bat Zeev Blubsteinové
svému bratrovì, Arnoldu Chaimovi Leibovi ben Cvimu Kesslerovi*

Moše Kessler, 2022

Obsah

Šťastné dětství	11
Z Berehova je Beregszás	33
Německá armáda vstupuje do Maďarska	46
Život v ghettu	50
Peklo jménem Osvětim	57
Osvětim II-Birkenau	59
Osvětim I	66
Pracovní tábor Lagischa	69
Osvětim III-Monowitz	79
Pochod smrti	91
Buchenwald	98
Cesta domů	130
Život po válce	150
Doslov a vzkaz dnešní mládeži	165
Příloha	170
Slovo závěrem	181
Doslov k českému vydání	185
Slovníček pojmů	188

Roi a já na oslavě jeho bar micva, 2015

„Moše, Roiho dědeček, zarecituje požehnání.“

Pomaloučku jsem vstal a narovnal se. Kráčel jsem k vnukovi, který přede mnou stál v bílé sváteční košili, celý zjitřený a šťastný. Podíval jsem se na něj a usmál se. Z blondatého hošíka, který ke mně kdysi každé pondělí vybíhal na cestičce před školkou, vyskakoval mi do náručí a vkládal svou ručku do mé, abych ho odvedl domů, byl teď vysoký, krásný kluk.

Zastavil jsem se a rozhlédl se po desítkách příbuzných a přátel, kteří se tu sešli na oslavě vnukovy bar micva a teď seděli kolem plných stolů. Do očí mi vhrkly slzy.

Zhluboka jsem se nadechl a pevněji sevřel v náručí starobyrou modlitební knihu z 18. století, která se dochovala v rodině mé ženy Evy. Válku tyto svaté knihy přečkaly v bezpečí malé soukromé modlitebny na Slovensku a nyní je předáváme do rukou další generace, na bar micva všech našich vnuků. V druhé ruce jsem držel bílou kipu.

Když jsem ji položil vnukovi na hlavu a střetl se s upřeným pohledem jeho modrých očí, znovu mě zaplavily vzpomínky, tak jako před dvěma lety na oslavě bar micva staršího vnuka Itaje. Zavřel jsem oči a snažil se zaplašit obrazy, které mi vyvstávaly před očima tak živě, jako kdyby se staly včera, a ne před mnoha desítkami let.

Otevřel jsem oči. Roi se na mě díval ustaraně. Usmál jsem se na něj a jeho pohled mě vrátil zpět do přítomnosti. Podal jsem mu modlitební knihu, pevně ji uchopil. Při pohledu na vnuka, jak drží památku na zmizelé rodiny a svět mého dětství, mi hrdlo sevřely slzy dojetí a hrdosti.

Zbytek večera uběhl v příjemných rozhovorech a veselé zábavě ve společnosti příbuzných a přátel.

Tu noc jsem však nemohl usnout. V myšlenkách jsem se vracel k událostem, které se staly před mnoha lety, k chlapci, který se nemohl dočkat, až slavnostně vstoupí do světa dospělých. Těšil jsem se na oslavu své bar micva v překrásně vyzdobené Velké synagoze

v Berehovu, kdysi československém městě, kde jsem se narodil a vyrostl. Na svátky a šabaty bývala synagoga plná lidí a dodnes si pamatuji na posvátnou bázeň, která mě tam pokaždé naplňovala.

Když jsem byl malý a v synagoze jsme slavili významné rodinné události, snil jsem o tom, jaké to bude, až přijde i můj velký den a já tam budu stát slavnostně nastrojený a čistým hláskem předčítat z Tóry, vedle mě tatínek zahalený do svátečního talitu s rukou na mém rameni. Viděl jsem dědečka, jak sedí na svém obvyklém místě mezi ostatními věřícímu, naklání se nad sidurem, přes hlavu má přehozený talit a jen tu a tam k nám vzhledne očima plnýma hrdoostí. Představoval jsem si mladšího bratra, jak sedí vedle něj, a maminku, která nás rozechvěle sleduje z ženské části. Synagoga praská ve švech, aby pojmulá všechny naše vzdálené i blízké příbuzné, spolužáky a přátele z židovské komunity.

Realita však nakonec byla velmi odlišná od toho, co jsem si vysnil. Synagoga zdaleka nebyla plná lidí. Vlastně byla skoro prázdná, až na pár postarších mužů a žen. V té době už v naší obci zbyli jen starci, ženy a děti. Všichni muži starší dvaceti let narukovali do války. Mezi nimi i můj otec a většina našich známých a příbuzných. Dědeček byl v té době už po smrti a ani žádný jiný mužský příbuzný se mnou tu slavnostní událost nesdílel. Přednesl jsem své kázání a doprovázel mě jen pohled maminky z ženské části synagogy. Atmosféra byla tíživá, ve vzduchu visel smutek. Všechno bylo úplně jiné než v mých představách.

Do židovského Nového roku zbývaly už jen dva dny. Bylo 27. září 1943.

Šťastné dětství

Berehovo 1930–1939

Narodil jsem se v Československu v roce 1930, v oblasti, které se říkalo Podkarpatská Rus. Žili jsme nedaleko hranic s Maďarskem, Rumunskem a Polskem, a tak se u nás mísily různé národnosti, které mluvily svými jazyky.

Ač to zní neuvěřitelně, naše městečko Berehovo se během pouhých třiceti let stalo postupně součástí čtyř různých státních celků a spolu s tím se pokaždé změnilo i jeho jméno. Dvě světové války hluboce otřáslы realitou a nerasmazatelně se podepsaly na mém rodišti a osudu Židů našeho města.

Až do konce první světové války v roce 1919 byla celá Podkarpatská Rus součástí rakousko-uherské monarchie. Než jsem se narodil, bylo naše město maďarské a jmenovalo se Beregszász. Jeho obyvatelé se považovali za po všech stránkách plnohodnotné Maďary. Na ulicích se mluvilo maďarsky, obyvatelé se hrdě hlásili k maďarské národnosti a kultuře.

Konec první světové války přinesl velké změny. Státy, které válku prohrály, musely postoupit území nově vznikajícím národním státům. Rakousko-uherská monarchie se zhroutila a na jejím území vzniklo Polsko, Jugoslávie, Československo a moderní Maďarsko. Porazené Německo přišlo o velkou část území, které si nárokovalo, mimo jiné o Sudety, které se staly součástí Československa. Maďarsko jakožto jeho spojenec bylo nuceno vzdát se celé Podkarpatské Rusi, kde žili moji rodiče, a její území rovněž připadlo nově vzniklému Československu. A tak se stalo, že nový stát vznikl zčásti na území, které historicky patřilo Německu a Maďarsku.

Německo velice špatně neslo, že se muselo zříct území Sudet, které obývaly více než tři milióny Němců. Také nově vzniklý maďarský stát se těžko smířoval se ztrátou Podkarpatské Rusi a s tím, že se musí rozloučit se sny o „Velkém Maďarsku“. Tyto dvě skutečnosti jsou klíčové pro pochopení událostí, které o dvacet let později, v roce 1938, vedly k rozpoutání druhé světové války.

V roce 1919 se z obyvatel naší oblasti stali místo maďarských občanů Rakouska-Uherska občané mladého československého státu. I název našeho města se změnil a začalo se mu říkat už ne Beregszász, ale Berehovo.

Mapy se překreslily, místní obyvatelé však tak rychlou změnou neprošli. Pocit příslušnosti se nedá naráz změnit a podřídí mezinárodnímu politickému dění. I pod československou vlajkou mnozí obyvatelé naší oblasti dál mluvili maďarsky a dodržovali maďarské zvyky a tradice, jež byly po staletí součástí jejich životů.

Pro většinu obyvatel zůstala tato geopolitická změna pouze na papíře a neodrážela jejich národní cítění a hrdost. Zůstali věrní své maďarské identitě. Tato skutečnost zásadně ovlivnila náš další život.

Tohle všechno se stalo ještě před mým narozením, ale historické pozadí má velkou důležitost pro pochopení řetězce událostí, které měly následovat.

Ve většině rodin v Berehovu se doma mluvilo maďarsky, zatímco úředním jazykem byla čeština. V češtině se vyučovalo také ve většině škol, ačkoli existovala i maďarská vzdělávací zařízení. My Židé jsme mluvili také jidiš, a tak jsem už od útlého věku hovořil plynule třemi jazyky.

Byli jsme rádi, že patříme k Československu. Mladý stát nabízel řadu příležitostí, a kdo tvrdě pracoval a studoval, mohl si ekonomicky polepšit. Naši nežidovští přátelé a sousedé těchto možností tolik nevyužívali. Postupně se u mnohých z nich začala hromadit zášť vůči Židům, kteří se v československém státě dobře etablovali, zatímco naši sousedé zůstali povětšinou věrnými Maďary.

Berehovo bylo typické provinční maloměsto, obklopené krásnými kopci, vesničkami a zemědělskou půdou. Kolem se rozkládaly vinice. Městem protékala řeka Verke a jeho tepajícím srdcem byla široká hlavní třída, které se říkalo korzo neboli promenáda.

Berehovští Židé ovládali obchod a svobodná povolání, pořizovali si statky a vinice, zakládali cihelny a mlýny. Patřily jim četné obchody na tržišti, ale také lékárny nebo třeba velký hotel na hlavní třídě. Náš úspěch byl trnem v oku nežidovských sousedů, kteří byt' měli stejné příležitosti, nedokázali jich naplno využít. Naše židovská komunita si zakládala na vzdělání a pracovitosti. Abychom se uživilí, poctivě a tvrdě jsme pracovali a vyhýbali se hospodám. Zásluhou vlastní píle a přičinlivosti mnozí z nás uspěli v podnikání a díky důrazu kladenému na vzdělání mnozí Židé vynikali ve svobodných povoláních. Většina lékařů a právníků v Berehovu byli Židé.

Můj otec Herman Cvi Kessler v uniformě
československé armády

Berehovo bylo poměrně malé město, jehož třetinu tvořilo židovské obyvatelstvo. Všichni se tam znali a v ulicích, lemovaných židovskými obchody, se lidé cítili bezpečně. Také vyšší vzdělání bylo obvykle doménou Židů.

Právě tyto úspěchy zasely první semínka nepřátelství a závis-ti, které naplno vyklíčily až později. Nežidovští obyvatele města s nevolí sledovali rostoucí počty židovských statkářů a úspěšné židovské podniky, zatímco sami byli většinou chudí dělníci, kteří stěží uživilí své rodiny. Zatímco židovský průmysl a obchod vzkvétal, jejich srdce naplňovala rostoucí nenávisť.

Židé si vůbec neuvědomovali, jaké pocity vrou pod povrchem. Brzy se však měly vyvalit ven jako láva z nitra sopky.

Vzdělání a ekonomická prosperita nebyly v rozporu s dodržo-váním náboženského způsobu života. Ctili jsme přísně židovské tradice. Část z nás se hlásila k ortodoxii a podle toho se obléka-la, ale tradice a náboženské předpisy dodržovali všichni. Židovští muži nosili klobouky a ani děti nevycházely z domu prostovlasé. U nás doma jsme se oblékali běžně, otec sice nosil klobouk, ale plnovous neměl. Klobouk byl vlastně kipa té doby, poznávací zna-mení nejen dospělých, ale i nás, dětí.

Podobně jako každá židovská rodina v Berehovu jsme i my přísně dodržovali košer stravu a světili šabat, pravidelně jsme navštěvovali synagogu a slavili svátky. Náboženství bylo ne-dílnou součástí našeho každodenního života, byla to tradi-ce, která se předávala z generace na generaci. Mladý českoslo-venský stát podporoval svobodu vyznání, takže jsme se necítili v žádném směru vyčlenění z většinové společnosti nebo jakkoli diskriminovaní.

Naše židovská obec byla široko daleko vyhlášená svými ješiva-mi a synagogami. V centru města se hrdě vypínala honosná Velká synagoga, do níž se o šabatu a svátcích hrnuly zástupy věřících. Po celém městě byly rozestě další modlitebny, rituální lázně, nábo-ženské školy i menší učebny.

Na Jom kipur se všichni scházeli v synagoze. V ulicích města zavládla sváteční atmosféra a odevšad se ozývalo přání: „Ať jste zapsáni do Knihy živých.“ Židovská komunita v Berehovu byla početná a žila soudržným způsobem života, a tak oslavy svátku Jom kipur pokaždé proměnily atmosféru v celém městě.

V pátek před šabatovou večeří jsme chodívali – tatínek, můj mladší bratr Arnold a já – do synagogy v sousedství. Po modlitbě jsme se vrátili domů, odříkali jsme kiduš nad vínem a pustili jsme se do chutného jídla, které nám maminka s láskou připravila. Měl jsem šabatové večeře u rodičů moc rád. Po večeři jsme se obvykle scházeli s dědečkem a babičkou, strýčky a tetami. Sedávali jsme spolu a dlouho do noci jsme si povídali.

Ráno o šabatu jsme měli ve zvyku chodit na ranní modlitbu do větší synagogy Ose Chesed. Byla to druhá největší synagoga v Berehovu, jen o něco menší než velká a impozantní synagoga v centru města, vzdálená od nás asi pětadvacet minut chůze. O svátcích jsme tam chodívali pěšky celá rodina, oblečení v bílém, a na každém kroku jsme potkávali své známé a sousedy.

Příbuzní, kteří město navštívili po válce, vyprávěli, že na dvoře synagogy Ose Chesed byl vybudován pomník, který tam stojí dodnes a připomíná tisíce obětí holokaustu, Židů našeho města.

Většinu šabatu jsme trávil doma, v rodinném kruhu. Život v ulicích ztichl. Málodko měl tehdy automobil a v ulicích jezdily koňské povozy. Cestovali jsme málo, bez ohledu na šabat. Naším hlavním dopravním prostředkem tehdy byly vlastní nohy.

O šabatu odpoledne jsme občas vyráželi na procházku po městě. Na lavičkách pod vzrostlými stromy aleje na hlavní třídě sedávaly hloučky mladých lidí v družném hovoru a veselí.

Hlásili jsme se k náboženskému sionismu. Na rozdíl od jiných evropských zemí, kde se mnozí sionisté od židovského náboženství distancovali, bylo pro mé rodiče dodržování židovských tradic a příkázání nedílnou součástí sionismu.

V Berehovu působila velká sionistická organizace a tatínek byl jejím aktivním členem. Když jsem byl ještě úplně malý, dostala naše rodina osvědčení, které jim povolovalo vycestovat do Palestiny. V té době bylo ještě možné emigrovat do Palestiny, a poté co se nacisté v roce 1933 dostali k moci, řada evropských Židů se rozhodla pro odchod z Evropy. Antisemitismus v nacistickém Německu a také v zemích východní Evropy sílil, ale u nás ještě nepřátelství nebylo tak znát. Pro nás děti byl antisemitismus cizím pojmem.

Rodiče váhali. Otec, aktivní sionista, se pro vystěhování do Palestiny nadchnul a doma tu myšlenku prosazoval, většina příbuzenstva nás však od toho při rodinných poradách odrazovala. Nebylo ani možné, aby emigrovala celá širší rodina, povolení se vztahovalo jen na několik rodinných příslušníků. I kdyby ale taková možnost byla, není jisté, zda bylo reálné, aby se celá rodina shodla na tom, že společně opustí místo, kde po generace žila – tím spíš v době, kdy se ohrožení pro Židy dosud neprojevalo v plné síle.

Většina našich příbuzných byla zajedno v tom, že bude lepší, když celá rodina zůstane v Československu. Odchod mých rodičů do tak vzdálené země by pro ně znamenal velkou izolaci. Rodiny v židovské komunitě tehdy držely pospolu, lidé se měli rádi a pomáhali si. Bylo nám dobře, náš život byl plný radostných a slavnostních okamžiků, kdy se scházela celá naše rozvětvená rodina, která tehdy ještě žila v jednom městě.

Palestina měla navíc pověst země s horkým a vlhkým klimatem, zaostalou infrastrukturou a malými možnostmi pracovního uplatnění, a ke všemu Izrael tehdy ještě neexistoval, celé území Palestiny tehdy spadalo pod mandátní správu Velké Británie. Nebylo jisté, jestli by tam rodiče našli obživu. Zkrátka překážek bylo víc než dost, a tak byl nápad na emigraci smeten ze stolu.

Mé dětství v Berehovu bylo šťastné.

Bydleli jsme v Széchenyiho ulici číslo 46. Byla to tichá postranní ulice poblíž středu města, na níž stál na rozlehlé parcele náš dům, kde se kromě obytného traktu nacházelo i hokynářství, skladiště

Spodní řada – sedím jako čtvrtý zprava, objímám Arnolda, úplně vlevo sedí Šani – můj vzdálený příbuzný, kterého později potkám v Osvětimi
 Prostřední řada – moje babička je čtvrtá zprava a vedle ní dědeček s bílým plnovousem
 Horní řada – můj otec stojí druhý zleva, maminka je o řadu níž pod ním

a další přístavky. V domě byly tři prostorné byty. V jednom bydleli moji prarodiče, Klára a Meir Kesslerovi, ve druhém bytě bydleli strýc a teta, Šlomo a Hani Leisinderovi, se svými dvěma dětmi, Magdou a Zulikem. Poslední byt byl náš, bydleli tu moji rodiče, Herman a Paula Kesslerovi, můj bratr Arnold a já.

Teta Hani byla tatínkova sestra a měli k sobě s tatínkem velmi blízko. My dva s Arnoldem jsme si zase dobře rozuměli s bratrancem a sestřenicí Magdou a Zulikem a většinu času jsme si hráli společně.

Před naším domem rostl krásný pekanový ořešák s košatou korunou, na který jsme viděli z okna naší kuchyně. Každý rok jsme jako děti čekali, až ořechy dozrají, a pak jsme celé hodiny lezli po

větvích, třásli jimi a sbírali spadané ořechy. Pekanové ořechy mají kolem skořápky zelenou slupku, a když jsme je loupali, abychom je mohli sníst, měli jsme prsty celé hnědé. Rodiče nám za to hubovali, ty skvrny totiž nešly z rukou vydrhnout. Ten ořešák mě provázel celé dětství a dodnes ho mám živě před očima.

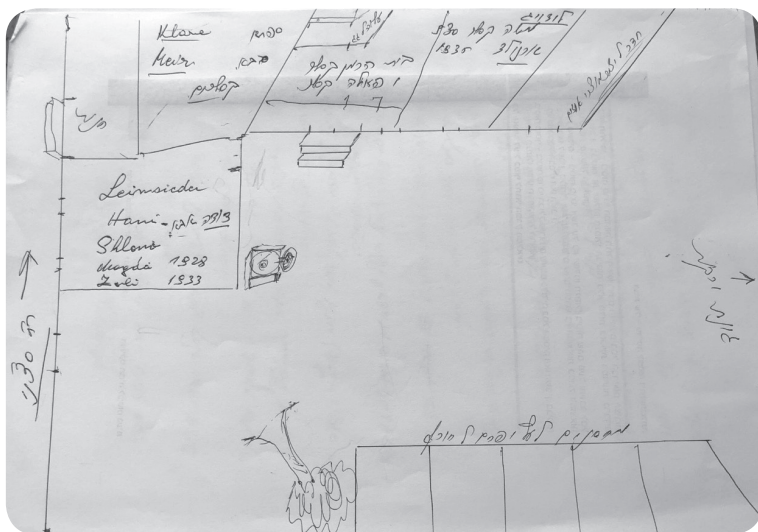
Za dřevěnými vraty se prostíral dvůr, kde jsme si s Arnoldem, Magdou a Zulikem vydrželi hrát celé hodiny. Sestřenice Magda byla o dva roky starší než já a bratranec Zulik naopak o tři roky mladší. Nejmenší byl můj bratr Arnold, dělil nás věkový rozdíl pět let. I když byl nejmenší, vždycky si chtěl hrát s námi, a tak nás během společných her o šabatech a v neděli všude provázel jeho zvonivý smích.

V průčelí se nacházelo hokynářství, které patřilo babičce a dědovi. Vstup do obchodu byl z ulice a po cestě domů jsem se tam často zastavoval. Naše bydlení bylo pohodlné a odráželo solidní finanční situaci rodiny.

V té době nebylo v našem městě mnoho obytných domů s více byty, v patrových domech většinou sídlily úřady nebo v nich bydleli ti nejbohatší. Několik zámožných židovských rodin si postavilo dvoupatrové „paláce“ v centru města. Náš dům, jako většina domů v naší čtvrti, byl přízemní a k domovním dveřím vedlo jen pár schodů, odkud se pokračovalo do některého z prostorných bytů.

Babička s dědou vyhradili část pozemku mým rodičům, aby si na něm mohli postavit svůj přístavek. Náš byt, ve kterém jsem vyrůstal, měl jeden veliký pokoj rozdělený na dvě části, v jedné spali rodiče a v druhé jsme byli my s Arnoldem. Uprostřed bytu se nacházela prostorná kuchyň.

Kuchyň se sezením a velkým jídelním stolem byla v té době srdcem každé židovské domácnosti. Obývací pokoje tenkrát ještě nebyly tak běžné, a tak se všechny rodinné sešlosti, velké i malé, odehrávaly právě v kuchyni. Proto bývaly kuchyně tak velké, nebyl to ale jediný důvod. Bylo to i praktické, v kuchyni se vařilo, a tak byla nejteplejším místem v chladných zimních měsících. Náš

Ručně kreslený pláněk našeho domu v Berehovu

Můj strýc Šlomo Leisinder